

3716165426915039

*До разової спеціалізованої вченої ради
Харківського національного педагогічного
університету імені Г.С. Сковороди*

ВІДГУК

**офіційного опонента – кандидата юридичних наук, доцента
Бабаніна Сергія Володимировича
на дисертацію Журавльова Максима Сергійовича
«Кримінальна відповідальність за недбале ставлення до військової
служби», подану на здобуття ступеня доктора філософії
в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»**

Обґрунтування теми дослідження. З початку гібридної війни, розв'язаної російською федерацією у 2014 р. проти України, та повномасштабного вторгнення 2022 р. країни-агресора на територію нашої держави питання притягнення та реалізації кримінальної відповідальності за військові кримінальні правопорушення набули особливої актуальності, оскільки мають безпосередній вплив на забезпечення обороноздатності та територіальної цілісності України. Збройна агресія росії актуалізувала потребу переосмислення підходів до організації військового управління, функціонування інститутів кримінальної юстиції та забезпечення дисципліни серед військовослужбовців. В умовах дії воєнного стану пріоритетного значення набули питання ефективного реагування на правопорушення у військовому середовищі, що, своєю чергою, висуває вимогу до глибокої модернізації кримінально-правових заходів їх запобігання.

Більшість військових кримінальних правопорушень, передбачених розділом XIX Особливої частини КК України, носять умисний характер. Проте частина з них характеризується необережною формою вини щодо настання передбачених диспозицією суспільно небезпечних наслідків. Серед них особливу загрозу становить недбале ставлення до військової служби (ст. 425 КК України), що підриває дисципліну та нормальну управлінську діяльність у законних військових формуваннях. Правове регулювання відповідальності за такі діяння потребує переосмислення, оскільки чинна редакція зазначеної кримінально-правової норми виявляє цілу низку нормативних та практичних

3716165426915039

вад: розмитість диспозиції, неузгодженість санкцій, відсутність чіткої диференціації відповідальності залежно від суспільно небезпечних наслідків.

У зв'язку з цим виникає потреба у комплексному науковому дослідженні кримінальної відповідальності за недбале ставлення до військової служби. Таке дослідження має забезпечити обґрунтовані пропозиції щодо вдосконалення кримінального та іншого законодавства. Увага до питань кваліфікації недбалого ставлення до військової служби також надзвичайно важлива для забезпечення справедливості, пропорційності покарання та правової передбачуваності в умовах особливого правового режиму.

Обрана тема відповідає актуальним запитам воєнного стану, введеного в Україні, сприяє розвитку національної кримінально-правової науки та зміцненню інституційної спроможності держави у сфері правопорядку. Її практична орієнтованість обумовлена необхідністю адекватної відповіді на безпекові виклики, а соціальна значущість – масштабністю ризиків, що впливають з неефективного правозастосування.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.
Дисертаційне дослідження виконане відповідно до положень Національної стратегії у сфері прав людини та плану дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на 2021-2023 роки, Стратегії забезпечення державної безпеки, пріоритетних напрямів фундаментальних та прикладних наукових досліджень у галузі права, визначених у Стратегії розвитку Національної академії правових наук України на 2021-2025 роки, плану науково-дослідних робіт кафедри державно-правових дисциплін, кримінального права та процесу ХНПУ імені Г.С. Сковороди в межах державної цільової комплексної програми № 0121U110256 «Правові проблеми європейської інтеграції держави і права України».

Ступінь обґрунтованості положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, забезпечується достатньо вдалою та продуманою структурою дисертаційної роботи, логікою викладення матеріалу, належною джерельною базою, використанням загальнонаукових та спеціальних

методів дослідження, що дозволило достатньо повно виконати поставлені у роботі завдання. Про це, зокрема, свідчить аналіз загальних висновків дисертації.

Базовим інструментом пізнання виступив діалектичний метод, який дозволив дослідити правову природу кримінальної відповідальності за недбале ставлення до військової служби через призму взаємозв'язку загального й одиничного, переходу від абстрактного до конкретного. Завдяки цьому методу автору вдалося всебічно охарактеризувати правове явище, виокремити його сутнісні риси та з'ясувати місце досліджуваного складу кримінального правопорушення в системі військових кримінальних правопорушень.

Комплексне використання системного підходу та структурно-функціонального аналізу дало змогу проаналізувати ознаки кримінального правопорушення, передбаченого ст. 425 КК України, а також виявити ключові закономірності застосування цієї норми у межах військово-правової юрисдикції. Використання порівняльно-правового (компаративного) методу дозволило виявити ефективні моделі правового регулювання та охорони схожих суспільних відносин у зарубіжному законодавстві, сформулювати загальні пропозиції щодо адаптації успішних підходів до українських реалій.

Формально-логічний (догматичний) метод забезпечив можливість аналізу кримінально-правових норм, які визначають межі кримінальної відповідальності за недбале ставлення до військової служби, дозволив розкрити зміст ключових термінів і понять, що використовуються у правозастосовній практиці. Цей підхід покладений в основу обґрунтування авторських пропозицій щодо уточнення законодавчої конструкції складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 425 КК України, та передбачених цією нормою санкцій.

Інструментарій системно-структурного методу дав змогу виокремити та аналітично опрацювати елементи складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 425 КК України, визначити їхню логічну взаємодію та функціональне значення у загальній системі кримінально-правових заборон. Застосування методу контент-аналізу сприяло узагальненню практики застосування відповідної кримінально-правової норми.

Метод юридичної герменевтики дозволив глибше осмислити текстуальне наповнення законодавчих положень.

Застосування зазначених методів пізнання, опрацювання значного масиву літературних та нормативних джерел (186 найменувань) дозволили досягти фактичної мети дослідження та виконати у повному обсязі поставленні у ньому завдання.

Повнота викладу одержаних результатів, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, в опублікованих працях. Основні результати дисертаційного дослідження Журавльова М.С. оприлюднені у чотирьох наукових статтях, опублікованих у фахових періодичних виданнях, які на момент публікації були включені до Переліку наукових фахових видань України відповідно до вимог, встановлених МОН України. Це засвідчує відповідність публікаційної активності дисертанта критеріям апробації наукових результатів, визначених законодавством у сфері вищої освіти та наукової діяльності.

Крім того, положення та висновки, сформульовані у дисертації, пройшли апробацію у форматі наукового обговорення під час участі здобувача у семи наукових заходах різного рівня, зокрема, у формі тез доповідей, представлених на науково-практичних конференціях, круглих столах, семінарах. Така активна участь у фаховій науковій комунікації свідчить про належний рівень залученості дисертанта до професійного академічного дискурсу та підтверджує актуальність і прикладне значення тематики дослідження.

Сформульовані у дисертації теоретичні положення, практичні висновки, законодавчі пропозиції та науково обґрунтовані рекомендації є результатом особистої науково-дослідної роботи автора. Вони базуються на всебічному аналізі нормативно-правових актів, актуальної судової практики, емпіричних даних, а також значного масиву сучасної наукової літератури, що дозволило досягти належної глибини теоретичного узагальнення та практичної релевантності зроблених висновків.

Результати наукового дослідження Журавльова М.С. можуть бути використані: у науково-дослідній діяльності – для подальшого дослідження

проблем кримінальної відповідальності за недбале ставлення до військової служби; у правотворчій діяльності – для вдосконалення та розвитку чинного закону про кримінальну відповідальність України; у правозастосовній діяльності – під час здійснення кваліфікації діяння, яке підпадає під ознаки складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 425 КК України, та відмежування цього складу кримінального правопорушення від суміжних складів; у навчальному процесі – під час проведення навчальних занять з кримінального права України та спецкурсів, а також у ході створення освітніх і науково-методичних матеріалів, зокрема, підручників, посібників та коментарів.

Новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Наукова новизна отриманих результатів полягає у тому, що дисертація є однією з перших спроб у межах української кримінально-правової науки всебічно проаналізувати кримінальну відповідальність за недбале ставлення до військової служби (ст. 425 КК України) із ґрунтовним висвітленням усіх елементів складу відповідного кримінального правопорушення та виявленням проблем, пов'язаних із його кваліфікацією.

Окремі теоретичні положення, висновки і рекомендації дисертанта мають наукову новизну і практичну значимість, цілком достатні для роботи рівня дисертації на здобуття ступеня доктора філософії. Положення, які висуваються на захист, загалом вдало структуровані, є новими або містять значну частку новизни.

До найбільш важливих з них належать, зокрема, положення, презентовані вперше: обґрунтовано необхідність системного переосмислення підходів до нормативного визначення поняття «істотна шкода» у контексті диспозиції ч. 1 ст. 425 КК України, з урахуванням як матеріальних, так і нематеріальних наслідків, що можуть бути спричинені військовим кримінальним правопорушенням. Запропоновано уточнення меж і змісту цього оціночного поняття шляхом запровадження єдиних кримінально-правових критеріїв для оцінки істотності шкоди, що має сприяти забезпеченню єдності правозастосовної практики та підвищенню ефективності кримінально-правового регулювання у

військовій сфері; обґрунтовано, що чинне законодавче визначення «бойової обстановки» у контексті військових кримінальних правопорушень (примітка до ст. 402 КК України) є таким, що порушує правила формальної логіки, оскільки ототожнює обстановку як комплекс умов із часовим параметром - *часом бою*. Встановлено, що такий підхід законодавця створює термінологічну нечіткість та потенційні ускладнення при правозастосуванні. Запропоновано концептуальне вирішення зазначеної проблеми шляхом: уточнення легального визначення бойової обстановки у законі про кримінальну відповідальність або заміни цієї ознаки на чітко окреслену особливо кваліфікуючу обставину – вчинення кримінального правопорушення під час бою, що забезпечить однозначність тлумачення та послідовність правозастосовної практики; концептуально обґрунтовано доцільність впровадження категорії спеціальної (професійної) осудності як окремої юридичної категорії в контексті кримінальної відповідальності військовослужбовців. Запропоновано міждисциплінарний підхід до її дослідження, що включає медико-психологічні, соціологічні та військово-етичні аспекти, що дозволяє більш точно визначити межі осудності в умовах військової служби. Окреслено потенційні ризики та переваги впровадження цієї категорії в законодавство, з акцентом на її відповідність принципам правової визначеності та юридичної справедливості, що є необхідним для адекватної кримінально-правової реакції на суспільно небезпечні прояви у військовій сфері. Запропоновано системно узгоджену редакцію понять «службова особа» та «військова службова особа» у КК України шляхом внесення редакційних змін до ч. 3 ст. 18 КК України, п. 1 примітки до ст. 364 та п. 1 примітки до ст. 425 КК України; доведено необхідність переосмислення санкцій ст. 425 КК України. Задля підвищення ефективності штрафу як виду покарання, що може бути призначено за недбале ставлення до військової служби, запропоновано у ч. 1 ст. 425 КК України визначити штраф від однієї тисячі до чотирьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Обґрунтовано конкретизовану модель диференціації санкцій за недбале ставлення до військової служби, передбачене частинами 2-4 ст. 425 КК України,

з урахуванням ступеня суспільної небезпечності наслідків та об'єктивних умов вчинення кримінального правопорушення. Запропоновано встановлення покарання у виді позбавлення волі в межах: за ч. 2 - від 3 до 6 років, за ч. 3 - від 6 до 8 років, за ч. 4 - від 8 до 10 років, що забезпечує дотримання принципів справедливості, пропорційності та правової визначеності, а також сприяє уніфікації судової практики.

Дисертація містить низку інших аргументованих положень наукової новизни проведеного дослідження, теоретичних і прикладних пропозицій, які сприймаються позитивно і можуть бути використані в процесі вдосконалення кримінально-правових засобів забезпечення охорони встановленого порядку несення військової служби та можуть стати основою для подальших наукових розробок цієї проблематики.

Крім того, на практичний результат наукової новизни проведеного дослідження вказує пропонована автором уточнена редакція ст. 425 КК України.

Оцінка змісту та оформлення дисертації. Дисертація Журавльова М.С. викладена на 222 сторінках, з яких основний текст – 198 сторінок. Робота складається зі вступу, чотирьох розділів, списку використаних джерел (185 найменувань на 18 сторінках) та додатків (на 6 сторінках).

Поданий у дисертаційному дослідженні матеріал побудований логічно і послідовно, оформлення дисертації відповідає встановленим Міністерством освіти і науки України вимогам. Робота написана українською мовою з правильним вживанням юридичної та спеціальної термінології. Стиль викладення матеріалу дослідження є науковим. Зміст дисертації відповідає заявленій дисертантом науковій спеціальності (081 «Право»).

Анотація (українською та англійською мовами) містить короткий опис дисертації, який характеризує основні питання, розглянуті у роботі, та надає можливості скласти уявлення щодо досягнутих результатів.

Під час вивчення дисертації та наукових публікацій здобувача фактів порушення академічної доброчесності не виявлено.

У цілому високо оцінюючи рівень дисертаційного дослідження Журавльова Максима Сергійовича, зверну увагу на окремі дискусійні моменти і висловлю деякі зауваження та побажання:

1. Досліджувана у дисертації ст. 425 КК України за описом об'єктивних та суб'єктивних ознак передбаченого нею кримінального правопорушення є спеціальною нормою по відношенню до ст. 367 «Службова недбалість» КК України. На це у роботі звертає увагу і сам автор, проводячи дослідження суб'єктивних ознак недбалого ставлення до військової служби (С. 133, 171).

З метою напрацювання шляхів уніфікації законодавчої техніки побудови загальних та спеціальних кримінально-правових норм вбачається доцільним проведення структурного аналізу тотожних ознак кримінальних правопорушень, передбачених ст.ст. 367 та 425 КК України, зокрема, таких як «істотна шкода» та «тяжкі наслідки», визначення характеру їх співвідношення.

У роботі здобувачем обґрунтована необхідність системного переосмислення підходів до нормативного визначення поняття «істотна шкода» у контексті диспозиції ч. 1 ст. 425 КК України, з урахуванням як матеріальних, так і нематеріальних наслідків, що можуть бути спричинені військовим кримінальним правопорушенням (С. 24).

Загальна ж норма (ст. 367 КК України) містить поняття «істотної шкоди» та «тяжких наслідків», які характеризуються виключно заподіянням матеріальних збитків (наслідків).

2. Автором концептуально обґрунтована доцільність впровадження категорії спеціальної (професійної) осудності як окремої юридичної категорії в контексті кримінальної відповідальності військовослужбовців (С. 25, 151-152, 172, 194).

У теорії кримінального права осудність традиційно характеризується двома критеріями – медичним (біологічним) та юридичним (психологічним).

Бажано під час захисту розкрити зміст цих критеріїв як ознак спеціальної (професійної) осудності і, за потреби, навести додаткові критерії пропонованої юридичної категорії.

3. Здобувачем проведений ґрунтовний порівняльний аналіз кримінальної відповідальності за недбале ставлення до військової служби за КК України та кримінальним законодавством зарубіжних держав, що входять до складу Європейського Союзу, країн-членів НАТО, окремих пострадянських країн (підрозділ 1.2). Акцентована увага на актуальності для України врахування досвіду країн НАТО та європейських держав щодо деталізації складів військових правопорушень, посилення процедурних гарантій захисту прав військовослужбовців, розвитку військової юстиції та забезпечення балансу між військовою дисципліною та правами особи при вдосконаленні національного законодавства (С. 66, 189).

Доцільним вбачається виділення конкретних положень зарубіжного законодавства, імплементації яких потребує кримінальне та інше законодавство України, зокрема, ст. 425 КК України.

4. Диспозиція ч. 1 ст. 425 КК України має бланкетний характер, тобто для з'ясування ознак вчиненого військовою службовою особою суспільно небезпечного діяння необхідним є звернення до нормативно-правових актів, які регулюють порядок несення військової служби.

Журавльовим М.С. проаналізовані окремі законодавчі та підзаконні нормативно-правові акти, що регулюють вищезазначену сферу (зокрема, Закони України «Про військовий обов'язок і військову службу», «Про оборону України», «Про правовий режим воєнного стану», «Про Збройні Сили України», «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію», Положення про військово-лікарську експертизу в Збройних Силах України – підрозділи 2.2, 3.2).

Для теорії кримінального права та правозастосовної практики корисною була б систематизація нормативно-правової бази, яка регулює порядок несення військової служби, за певними критеріями, наприклад, за родом військ у Збройних Силах України.

Така систематизація сприяла би чіткому та повному встановленню ознак суспільно небезпечного діяння, передбаченого ст. 425 КК України, а також

встановленню наявності необхідного причинного зв'язку між таким діянням та його суспільно небезпечними наслідками.

5. При дослідженні суб'єктивних ознак кримінального правопорушення, передбаченого ст. 425 КК України, автор доходить окремих висновків, які потребують додаткового обґрунтування.

Зокрема, здобувач зазначає, що недбале ставлення до військової служби характеризуються виключно необережною формою вини, яка проявляється у вигляді кримінальної протиправної недбалості (С. 135, 143, 170-171, 193).

Разом з тим, особливості законодавчого визначення об'єктивних та суб'єктивних ознак недбалого ставлення до військової служби дають підстави віднести досліджуване діяння до кримінальних правопорушень зі змішаною (подвійною) формою вини, а також не виключати вини у виді кримінальної протиправної самовпевненості щодо передбачених ст. 425 КК України суспільно небезпечних наслідків.

Також автор у роботі зазначає, що, за загальним правилом, суб'єктом військового кримінального правопорушення визнається особа, яка досягла 18 років і проходить строкову військову службу (С. 155).

Бажано під час захисту висловити своє бачення щодо можливості визнання суб'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 425 КК України, курсантів вищих військових навчальних закладів, які досягли 17 років, а також щодо впливу видів військової служби, визначених ч. 6 ст. 2 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу», на вищезазначену можливість.

Висловлені зауваження та побажання носять дискусійний характер, не змінюють загального позитивного враження щодо дисертації Журавльова М.С., не зменшують її значущості для сучасної науки та практики. Дискусійність окремих положень роботи підкреслює складність, концептуальну багатовимірність і глибину порушеної проблематики, демонструючи високий ступінь наукової зрілості дисертанта.

Окремі теоретичні акценти, сформульовані у межах дослідження, відкривають нові перспективи для подальшого розвитку кримінально-правової

3716165426915039

думки щодо розуміння юридичної природи відповідальності за недбале ставлення до військової служби, уточнення елементів складу цього кримінального правопорушення, а також вдосконалення законодавчого регулювання означеної сфери.

Загальний висновок. Дисертація Журавльова Максима Сергійовича на тему «Кримінальна відповідальність за недбале ставлення до військової служби» відповідає спеціальності 081 «Право». Обрана тема розкрита достатньо повно й всебічно, зміст роботи подано послідовно й логічно структуровано. Дисертація є завершеною кваліфікаційною працею, яка містить нові науково обґрунтовані результати, що у сукупності розв'язують конкретне наукове завдання, яке має істотне значення для науки кримінального права та практики застосування кримінального законодавства.

Враховуючи викладене, вважаю, що дисертація Журавльова Максима Сергійовича на тему «Кримінальна відповідальність за недбале ставлення до військової служби» відповідає Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 23.03.2016 р. № 261, вимогам до оформлення дисертації, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 р. № 40 та Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44, а її автор заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

**Офіційний опонент -
доцент кафедри
кримінального права та кримінології
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент**

11 серпня 2025 р.

Сергій БАБАНІН

На електронний документ накладено: 1 (Один) підписи чи печатки:
На момент друку копії, підписи чи печатки перевірено:
Програмний комплекс: eSign v. 2.3.0;
Засіб кваліфікованого електронного підпису чи печатки: ІТТ Користувач ЦСК-1
Експертний висновок: №04/05/02-1277 від 09.04.2021;
Цілісність даних: не порушена;

3716165426915039

Підпис № 1 (реквізити підписувача та дані сертифіката)
Підписувач: БАБАНІН СЕРГІЙ ВОЛОДИМИРОВИЧ 2814416576;
Належність до Юридічної особи: ФІЗИЧНА ОСОБА;
Код юридичної особи в ЄДР: 2814416576;
Серійний номер кваліфікованого сертифіката: 5E984D526F82F38F040000006C894A014659F905;
Видавець кваліфікованого сертифіката: КНЕДП АЦСК АТ КБ "ПРИВАТБАНК";
Тип носія особистого ключа: Незахищений;
Тип підпису: Удосконалений;
Сертифікат: Кваліфікований;
Час та дата підпису (позначка часу для підпису): 12:37 11.08.2025;
Чинний на момент підпису. Підтверджено позначкою часу для підпису від АЦСК (кваліфікованого надавача електронних довірчих послуг)
Час та дата підпису (позначка часу для даних): 12:37 11.08.2025;